# GAMTOS DRAUGAS

Popularus „Kosmo“ skyrius

1937 metų Sausio mėn.

# Apie gamtos apsaugą

## (Gamtos apsaugos įstatymai Estijoje)

Prof. K. Regelis, Kaunas

Neseniai Estijoje paskelbtas gamtos apsaugos įstatymas, kuris mums galėtų būti pavyzdys, nes jis rodo, kad toj valstybėj gamtos apsaugos klausimas labai prašoko mūsų valstybę šiuo atžvilgiu. Tiesa, Lietuvoje daromos pastangos gamtos klausimams išjudinti; ypač prof. T. Ivanauskas nemažai padarė šioj srity. Yra keli apsaugoti plotai, pav. Kamšos miškas ir Žuvintos ežeras. Bet Lietuvoje lig šiol nėra bendro įstatymo apsaugos reikalams, nėra to, kas vadinama gamtos rezervatais. Estijoje, kuri žymiai mažesnė už Lietuvą, tokių rezervatų yra visa eilė, būtent:

1. Vaikos salos greta Saaremaa (Ösel) salos, 14,6 ha didumo. Tai paukščių rezervatas, kuriame apsaugojama daugybė paukščių, kurie turi čia savo lizdus (Vyriausybės nutarimas 1923. X. 26).

2. Harilaid sala greta Saaremaa salos, apie 700 ha didumo, kur draudžiama naikinti paukščius, retesnius augalus, gyvulius ir tiktai leidžiama šienauti čia esamos pievos (Vyriausybės nutarimas 1924. XII. 13).

3. Kastre-Peravalla Tartų Universiteto mokomajame miške, didumo 12,8 ha. Tai yra visiškai apsaugotas plotas, kuriame visas žmogaus darbas, kaip medžių kirtimas, šienavimas, gyvulių ganymas, sausų medžių bei šakų rankiojimas ir pan. yra uždraustas (Mokomojo miško vedėjo rezolucija 1924 m. Nr. 37).

4. Kukmedžio (*Taxus baccata*) rezervatas Hiiumaa saloje 74,2 ha didumo plote (Miško valdybos nutarimas 1925. III. 14).

5. Vaika laht paukščių rezervatas Saaremaa saloje (Vyriausybės Žinios 1927 m. 541 Nr.).

6. Pähklisaar, Virumaa, netoli Narvos miesto, 5,5 ha didumo, iš Narvos miesto išnuomota 99 metams. Leidžiama tiktai pasivaikščioti, o visiškai uždrausta laužyti, perstatinėti arba išvežti esamus šiame plote akmenis. (Narvos miesto pranešimas 1930. X. 5).

7. Abrukos miškas Abruka saloje, greta Saaremaa salos, didumo 98,1 ha. Draudžiamas gyvulių ganymas, o miško eksploatacija leista tiktai tam tikrose siaurose ribose (Miškų Valdybos įsakymas, Žem. Ūkio Ministeriui sutikus 1932. XI. 22).

Be to, dar apsaugota visa eilė dvarų parkų arba gražesnių vietų. Apsaugota yra ir visa eilė stambesnių morenų, akmenų ir didesnių bei senesnių medžių, su kuriais susiję padavimai, pav., buvusieji aukų akmenys ir aukų arba šventi medžiai. (Žiūr. G. Vilberg, Esti loodusmälestus märkided t. y. Estijos gamtos paminklai, Tartu 1931 m.).

Jau prieškariniais laikais šių dienų Estijos teritorijoje buvo daromos pastangos gamtai apsaugoti; pav., pirmiau minėtose Vaika salose jau 1907 metais kapitonas A. Toom'as pradėjo paukščius apsaugoti. Be to, reikia paminėti R. Lehbert'ą, dr. Thillo, prof. Kupffer'į. Nepriklausomąjai Estijai įsikūrus, gamtos apsaugos iniciatyvą paėmė Tartų Universiteto profesorius botanikas Bucheltz, kuris prie Gamtininkų Draugijos įsteigė Gamtos Apsaugos sekciją. Dirbo šioje srityje ir zoologas prof. Piiper.

Tokiu būdu jau buvo paruošta dirva gamtos rezervatams įsteigti. 1935 m. gamtos apsaugos įstatymo projektas išjudino Švietimo Ministeriją ir bendrai dirbant Tartu Universiteto Botanikos Institutui, Valstybinių parkų valdybai ir Gamtininkų draugijai, Gamtos Apsaugos sekcijai, įstatymo projektas buvo galutinai paruoštas. Pagaliau 1935. XII. 11 d. Vyriausybės galva K. Päts tą įstatymą patvirtino; XII. 17. jis buvo paskelbtas Vyriausybės Žiniose. Įstatymo pagrindai yra šie:

Gamtos apsaugos tikslas yra išlaikyt ir apsaugot būdingus gamtos elementus, k. a. žemėvaizdžio dalių, žemės paviršiaus formų, augalijos ir gyvulijos pavyzdžius arba neorganinės gamtos dalykus. Be to, galima paimt į gamtos apsaugą ir įnešt į gamtos apsaugos sąrašą tam tikrus valdžiai, savivaldybėms, privatiems asmenims priklausomus arba viešame naudojime esamus žemės plotus, vandenis arba ir atskirus gamtos daiktus.

§ 1. Gamtos apsaugos vykdomieji organai yra valstybinių parkų valdyba, gamtos apsaugos taryba, gamtos apsaugos inspektorius ir gamtos apsaugos patikimi asmenys.

§ 2. Valstybinių parkų valdybos uždavinys gamtos apsaugos srityje yra: a) gamtos apsaugos vykdymas, vedimas ir organizavimas; b) gamtos apsaugoje esamų žemės plotų, vandenų ir atskirų daiktų registracija; c) gamtos apsaugos valdybos nutarimų vykdymas; d) instrukcijų suteikimas gamtos inspektoriui ir kitiems gamtos apsaugos srity dirbantiems asmenims.

§ 3. Gamtos apsaugos taryba sudaroma prie valstybinių parkų valdybos iš švietimo, socialinės apsaugos, teisių, ūkio, vidaus, žemės ūkio ministerijos ir žemės bei miškų valdybos atstovų, valstybinių parkų valdybos direktoriaus ir iš dviejų asmenų iš universiteto valdybos. Gamtos apsaugos taryba posėdžiauja reikalui esant. Tarybos uždaviniai: a) apsvarstyti bendrus klausimus, liečiančius gamtos apsaugą; b) peržiūrėti reikalingų ir privalomų gamtos apsaugos srity įsakymų projektus; c) duoti bendras instrukcijas gamtos apsaugos inspektoriui ir kitiems gamtos apsaugos srity dirbantiems asmenims, gamtos apsaugos ir jo priežiūros vykdymas; d) pristatyti kandidatus gamtos apsaugos inspektoriaus vietai paimti; e) sudaryti žemės plotų arba vandenų vertus perimti gamtos apsaugai projektus, kad juos įtrauktų į sąrašą arba išbrauktų iš to sąrašo. Be to, nustatyti šių žemės plotų arba vandenų, esamų gamtos apsaugos žinioje, gamtos apsaugos apimtį arba šią apimtį pakeisti; f) nutarti apie atskirų daiktų perdavimą arba išbraukimą iš gamtos apsaugos sąrašo. Padaryti nutarimai pristatomi patvirtint valstybės sekretoriui; bet nutarimus apie žemės plotų arba vandenų perdavimą gamtos apsaugos žiniai valstybės sekretorius pristato patvirtinti valdžiai, atsiklausęs žemės ūkio ministerio nuomonės.

§§ 4 - 7. Gamtos apsaugos inspektorius priklauso prie valstybinių parkų valdybos etatų ir yra jos žinioje. Jis privalo turėti aukštąjį gamtos mokslą arba būti miškininkystės srity baigęs aukštesnę mokyklą ir yra valstybės sekretoriaus skiriamas iš kandidatų, kuriuos jam pristato gamtos apsaugos taryba. Gamtos apsaugos inspektoriaus uždaviniai šie: a) gamtos apsaugos organizavimas pagal valstybinių parkų valdžios ir gamtos apsaugos tarybos nurodymus; b) pasiūlymų, projektų ir pranešimų sudarymas visais gamtos apsaugos klausimais ir jų pristatymas valstybinių parkų valdybai, o per ją gamtos apsaugos tarybai; c) gamtos apsaugos propaganda.

§ 8—9. Gamtos apsaugos patikėtus asmenis, gamtos apsaugos inspektoriui pasiūlius, skiria valstybinių parkų valdybos direktorius iš asmenų, kurie domisi gamtos apsaugos darbais. Jų uždaviniai yra: a) pranešti gamtos apsaugos inspektoriui apie naujus retus gamtos objektus; b) prižiūrėti gamtos apsaugos pravedimą savo rajone, pranešti gamtos apsaugos inspektoriui ir, reikalui esant, administracijos organams apie įstatymų, įsakymų ir kitų nuostatų gamtos apsaugos srityje sulaužymą; c) padėti gamtos apsaugos inspektoriui gamtos apsaugos propaganda varyti. Gamtos apsaugos inspektorius ir patikėti asmenys turi teises į atatinkamas įstaigas tam, kad gautų reikalingą paramą gamtos apsaugai įvykdinti. Gamtos apsaugos priežiūros vykdimas gali būti valstybės sekretoriaus pavestas etatiniams valdininkams, su atitinkamu ministeriu susitarus, ir savivaldybės tarnautojams, su atatinkama savivaldybe susitarus. Visi gamtos apsaugos srityje dirbantieji asmenys gali būti už stropų ir vaisingą darbą pažymėti ypatingu gamtos apsaugos ženklu, vadovaujantis patvirtintu valstybės galvos statutu.

§§ 10—14. Žemės plotuose ir vandenyse gali būt uždraustas gamtos apsaugos vykdymo reikalams kiekvienas darbas, kuris galėtų kenkti gamtos apsaugai: gyvulijos atžvilgiu gali būti uždrausta medžioklė arba kitu būdu jos naikinimas, taip pat paukščių lizdų ir kiaušinių naikinimas, žuvų žvejojimas ir naikinimas nežiūrint, ar leistas ar neleistas veikiančių įstatymų jų gaudymas, žudymas arba naikinimas, ir gadinimas augalų, akmenų bei suakmenėjusių liekanų, įtrauktų į gamtos apsaugos sąrašą. Žemės ir vandens plotų arba atskirų objektų uždraudimo apimtis kiekvienu atveju nustatoma kartu su patvirtinimu gamtos apsaugos atžvilgiu; apie tai skelbiama Vyriausybės Žiniose ir drauge pranešama žemės arba vandenų plotų savininkui. Valstybės sekretorius gali išleisti įsakymus, liečiančius tvarkos ir gamtos grožio išlaikymą. Iš draudimų, kurie įsigalioja, gamtos apsaugos inspektorius gali pagal gautas instrukcijas daryti išimtis mokslo tyrinėjimams. Pagal gamtos apsaugos tarybos nutarimą, valdžia turi teisės, valstybės sekretoriui pasiūlius, nusavinti privačių asmenų žemės ir vandens plotus įstatymais numatyta tvarka, pagal kuriuos nusavinti žemės arba vandens plotai perduodami administruoti valstybinių parkų valdybai. Esamų gamtos apsaugos žinioje žemės arba vandens plotų savininkas arba administratorius privalo laikytis uždraudimų, įneštų į gamtos apsaugos sąrašą ir privalo tuojau pranešti gamtos apsaugos inspektoriui arba vietiniam patikėtam asmeniui apie visus įvykius, kurie galėtų būti kenksmingi esamiems gamtos apsaugoje objektams. Nuostolius, kurie pasidaro gamtos apsaugos žinioje esamuose žemės arba vandens plotuose, savininkams atlygina valstybės parkų valdyba pagal sąmatą. Taip pat galima visai arba dalinai atleisti valdžios nutarimu įvestus į gamtos apsaugos sąrašą žemės arba vandens plotus nuo valstybinių, savivaldybinių ir kitų mokesčių.

§§ 15—24. Kuomet yra reikalas paimti gamtos apsaugos globon žemės ir vandens plotus arba kitus gamtos objektus ir jei dėl to kiltų jiems pavojus, kad jie galėtų būti sunaikinti arba sugadinti, nes nutarimas apie perėmimą gamtos apsaugos globon galėtų būti pavėluotas, gamtos apsaugos inspektoriui pasiūlius valstybės sekretorius dėl šių žemės bei vandens plotų ir valstybinių parkų, direktorius dėl atskirų gamtos objektų turi tei-

# Kaip Emile Roux mikrobus medžiojo

Parašė Paul de Kruif, sulietuvino Dr. med. D. Jasaitis, Šiauliai

(Papildymas prie Emilio Roux'o [1853—1933] biografijos „Kosmo" 1936 m. 370—372 pusl.)

Turėjo nutekėti jurės kraujo, marių kiaulaičių kraujo, kad sustotų tekėję sergančių vaikų kraujo klanai. Emilis Roux, fanatiškas Pasteuro padėjėjas, 1888 m. paėmė įrankius, kuriuos padėjo pavargęs jo mokytojas, ir pradėjo savamingus tyrinėjimus. Greitai jis surado savotiškus nuodus, kuriuos jis sunkė iš difterito bacilų. Vieno gramo tų nuodų grynos esencijos pakakdavo 2000 didelių šunų nužudyti. Keleriems metams praėjus po to, kai Robertas Koch'as buvo keikiamas ir koliojamas už nevykusį tuberkuliną, — jo mokinys poetas Emilis Behring'as marių kiaulaičių kraujuje surado kažką nežinomą, kažkokią nepaprastą jėgą: ji galėjo padaryt visai nepavojingus baisius difterito nuodus... Tiedu Emiliu buvo kaltininku, kad žmonės po Kocho katastrofos susikūrė naują viltį ir vėl pradėjo tikėti galėsią prijaukinti anksčiau ar vėliau visus galvažudžius mikrobus.

Ką jie turėjo išbandyti, norėdami prieš difteritą surasti antidotą! Buvo paaukota nesuskaitoma daugybė marių kiaulaičių. Vakarais jų laboratorijos buvo panašios į senų laikų kovų laukus, kuomet dar kareivius draskydavo strėlės ir perdurdavo jietys. Roux rausėsi mirusiųjų vaikų blužnyse, kaip lavonėdis demonas. Behringas netyčiomis susidūrė su faktais, kurių niekas negalėjo jam pranešti.

Visiško pasitikėjimo kupinos moterys užversdavo nuvargusį Pasteurą laiškais, maldaudavo surasti naujus skiepus, kurie išgelbėtų jų vaikus nuo visos eilės baisių ligų. Viena jų taip rašė: „Jei jūs tik panorėsite, tai tikrai surasite vaistus nuo baisios ligos, kurią vadina difteritu. Mūsų vaikai, kuriems mes įskiepiname jūsų vardą kaip didžiausio žmonijos geradario, bus dėkingi už jų gyvybės išgelbėjimą!"

---

sės nutarti apie jų skubų perėjimą gamtos apsaugos žinion. Apie tai pranešama žemės ar vandens savininkui, kuris po to turi išpildyti atitinkamus reikalavimus ir draudimus. Laikina gamtos apsauga gali trukti ne ilgiau, kaip 3 mėnesius. Valdžia turi teisės išleisti įsakymą apie gamtos apsaugos įstatymo vykdymą.

Nuo 1936 m. Vasario mėnesio Estijoje pradėjo dirbti gamtos apsaugos inspektorius ir nuo to laiko suorganizuotas gana pilnas patikėtų asmenų tinklas, kurio skaičius dabar siekia daugiau kaip 500. Jie yra daugiausia pradžios mokyklų mokytojai, urėdai ir kiti gamtos mėgėjai. Gamtos apsaugos sąraše figuruoja 20 augalų rūšių. Be to, 6 augalų rūšys yra uždraustos pirkti arba parduoti. Gamtos apsaugoje yra keli didesni medžiai, pav. seni ąžuolai, seni kadugiai, liepos ir kt. Nuo gamtos apsaugos patikėtų asmenų jau pirmą vasarą gauta gana daug nurodymų apie reikalingumą apsaugoti objektus ir plotus, ir jų perėjimas gamtos apsaugos globon yra dabar svarstomas. Retesni gyvuliai ir paukščiai apsaugoti medžioklės įstatymo.

Būtų laikas, kad ir pas mus Lietuvoje būtų įstatymo įvykdyta panaši gamtos apsauga.